

ЄВРОПЕЙСЬКІ МОВНІ МЕНТАЛЬНОСТІ, ФРАГМЕНТАРНО ПОЗИЦІОНОВАНІ В ДИСКУРСІ ФРАНКА-ПУБЛІЦИСТА

Статтю присвячено дослідженню європейських мовних ментальностей, фрагментарно позиціонованих у дискурсі Франка-публіциста. З'ясовано, що основне завдання комунікації І. Франко вбачав у модернізації мовної ментальності комунікативів. Проблему європеїзації української мовної ментальності головний редактор "Літературно-Наукового Вістника" (1898–1906) намагався вирішити шляхом актуалізації певних, зокрема англійських, французьких, італійських, менталем у продуктованому дискурсі.

Ключові слова: Іван Франко, мовна ментальність, часопис "Літературно-Науковий Вістник", європеїзація, менталема.

Як носій європейської мовної ментальності, Іван Франко, головний редактор "Літературно-Наукового Вістника" (1898-1906), намагався силою публіцистичного слова долучити співвітчизників до культурних, інтелектуальних надбань світової громадськості. "...І. Франко ставив перед собою двоєдине завдання: ввести Україну в світ, показати світові багатство української культури; прилучити своїх земляків до багатств, що їх витворила світова культура" [1, с. 234].

Особливі надії Іван Франко покладав на європеїзацію української мовної ментальності. Зрушення в ній повинні були здійснитися у процесі рецепції іншомовних джерел, контекстуальних та інтертекстуальних парадигм. "Укрупнені" у вісниківські дискурси комунікаційні одиниці польської, російської, німецької, латинської, французької, італійської мов позиціонуються як автохтонні менталеми, тобто вербальні носії національної ідентичності [6]. Актуалізована проблема певним чином стала предметом розгляду в працях Н. Арутюнової, А. Вежбицької, В. фон Гумбольдта, І. Дубова, О. Потебні, О. Почепцова, Т. Радбіля, Е. Сепіра, О. Сербенської, Ю. Степанова, Б. Уорфа.

Мета статті – висвітлення європейських мовних ментальностей, фрагментарно позиціонованих у дискурсі Франка-публіциста. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) проаналізувати Франкову концепцію трансформації мовноментальних характеристик комунікатив-етнофорів; 2) розглянути вісниківський дискурс в аспекті вираження певної ментальності. Об'єктом дослідження стала мовна ментальність. Предмет дослідження – англійська, французька, італійська мовні ментальності, експліковані у вісниківському дискурсі І. Франка.

Англійська мовна ментальність подана в "Літературно-Науковому Вістнику" вкрай лапідарно. Усі цілісні сенси, які, за дослідженням П. Л. Коробки, домінують в англійській мові: "чесність, обережність, працьовитість, про-

фесіоналізм, відповідальність, стриманість у мовленні, ощадливість, оптимізм, егоїзм, свобода особистості, консерватизм, матеріальне благополуччя, закритість родинного життя" [3, с. 132–133], – акумульовані в одній-єдиній вісниківській фразі: "...Соціяльні недогоди й болі ніхто ще не лічив по рецепті беллетристів, хоч і як вони нераз позували на мудриців і пророків, і що їх головна задача лежить зовсім де инде, а власне в тім, щоб, як сказав колісь Шекспір, бути зеркалом часу, малювати чоловіка в його суспільному звязку і в тайниках його душі, давати сучасности й потомности те, що Золя називав "людськими документами" в найширшій значіню сього слова" (Ів. Фр., П. і б.: 119).

Цей приклад наочно підтверджує думку про залежність мовної ментальності насамперед від соціокультурних факторів. Адже, як свідчить син Петро, Іван Франко володів англійською мовою не гірше, ніж польською, німецькою, французькою [7, с. 459]. Утім його особисте знайомство з реаліями англомовного світу було обмеженим, тому процес ментальної інтерференції практично відсутній, у будь-якому випадку це демонструє нам вісниківський дискурс.

Гадаємо, що сприйняття англійських менталем читачем "Літературно-Наукового Вістника" його головний редактор уважав можливим тільки шляхом роз'яснення, доповнення. Можливо, саме тому в кінці поданого вище інтексту з'являється цитата Золя, носія французької мовної ментальності, значно ближчої і зрозумілішої слов'янському світові.

Французьку мовну ментальність Франко-вісниківець вважає ближчою українцям, ніж англійську. Так склалось історично: контакти українців з французами були частішими. Йдеться про економічні, політичні, торгові зв'язки, війни тощо. Тобто, як і в попередніх випадках, соціальні чинники розширили горизонт сприйняття українцями навколишнього світу. Тому вісниківський редактор вільно оперує французькими менталемами, без застереження, що між його публіцистичним дискурсом і читачем-українцем

виникне рецептивний бар'єр. Французькі номінанти стають атрактантами, за допомогою яких увагу адресатів ЛНВ спрямовано у визначене публіцистом русло.

Pardon франц. Пробачте [4, с. 1009]: “А тимчасом якась таємна сила в людській природі каже: “Pardon, ти не маєш до в и б о р у; в якій мові вродив ся і виховав ся, тої без окалічення своєї душі не можеш покинути, так як не можеш заміняти ся з ким иншим своєю шкірою” (Ів. Фр., Дв.: 233).

Par excellence франц. Переважно, особливо [4, с. 1009]: “Заснований ним (Барвінським – Л. С.) орган “Діло” зробив ся органом par excellence галицьким...” (Ів. Фр., 3 ост.д.: 7); “Самійленко – артист par excellence” (Ів. Фр., 3 ост.д.: 120).

Laisser faire, laisser passer франц. Букв. “дозволяти робити, дозволяти проходити”; не перешкоджати природному перебігу подій [4, с. 1005]: “Як ліберал він (Драгоманов. – Л. С.) був далекий від псевдо-ліберальної доктрини laisser faire, laisser passer, що дозволяє кождому давати собі раду як уміє, але не цураєть ся насильства для оборони свого власного упривілейованого становища” (Ів. Фр., С.п.: 227).

Une quantité франц. Кількість: “...Тільки тою люксусовою, науковою працею, що торкаєть ся питань інтернаціонального, загально людського наукового досліджу, нація безпосередно подає свій голос у хорі иньших освічених націй і тим самим робить ся в тім хорі тим, що Француз називає une quantité” (Ів. Фр., Д.пр.: 80).

Oratio obliqua франц. Іншомовний, двозначний: “Не скаже (селянин. – Л. С.): Чи цілий тут у вас міст на ріці, а покладе питанє в oratio obliqua: Не знати, чи буде цілий міст на ріці” (Ів. Фр., Бел: 285).

Successive франц. Послідовний: “Розумієть ся, при помочи фактів, які successive приходять йому на пам'ять” (Ів. Фр., Бел:287).

Юрій Степанов у передмові до збірника статей провідних представників сучасної французької лінгвістичної школи “Квадратура смислу: Французька школа аналізу дискурсу” розмірковує: “Власне, Франція чекала революції. Мені навіть здається, що Франція завжди чекає революції. Інша справа – якої. Художньої, технічної, сексуальної...” [5, с. 3]. Гадаємо, що саме цей революційний “дух Франції” хотів інспірувати адресатові “Літературно-Наукового Вістника” його головний редактор, мислячи реаліями французького суспільного життя. Революціонувати інертну ментальність українців, пробудити її до національної емансипації – у цьому, на наш погляд, сугестивна місія французьких менталем, з кола яких вісниківський дискурс актуалізує:

1) фольклорні ремінісценції французького походження: “...Чиню се не як чужинець de l'autre rive (з другого берега. – Л. С.), а як чо-

ловік, що вміє... відчувти всякий щирий поклик, маючи в душі основою щирю любов до своєї нації...” (Ів. Фр., Р.-п.зг.: 158); А чейже не будуть невідомі митроп. Андрієви такі реченя як французьке “tout comprendre est tout pardonner” (все зрозуміти значить усе вибачати) або Шекспірове “нема в світі винуватих” (Ів. Фр., С.акц.: 18);

- 2) назви французьких періодичних видань: “Рівночасно він (Консідеран. – Л. С.) був співробітником Фурієрових журналів “Nouveau Monde” (“Новий світ” – Л. С.) та “La Réforme” (“Реформа” – Л. С.), причинив ся до заснованя нового журналу “La Phalanstère” (“Фаланстер” – Л. С.) а по його упадку заснував журнал “La Phalange” (“Фаланга (військо)” – Л. С.). По смерті Фурієра він...видавав журнал La Démocratie pacifique (Мирна демократія. – Л. С.)...” (Ів. Фр., Д.іст.: 140);
- 3) антропонімні маркери, що ідентифікують відомих французів: “Віктор Консідеран (Considérant) уродив ся 1808 р...” (Ів. Фр., Д.іст.: 140);
- 4) вербальні комплекси, які стали назвами французьких дискурсів: “Тепер д. Черкезов... береть ся доказувати, що найбільша часть думок Комуністичного маніфесту Маркса й Енгельса запозичена без поданя жерела, а по думці д. Черкезова навіть перепсована та баламутно передана з иншого маніфесту, написаного 1843 ученим фурієристом Віктором Консідераном нз. “Principes de socialisme. Manîfeste de la démocratie au dix-neuvième siècle” (“Принципи соціалізму. Маніфест демократії у 19-му столітті”. – Л. С.) (Ів. Фр., Д.іст.: 140);
- 5) реалії французького культурного життя: “Візьміть... Сервантесового Дон Кіхота... І порівняймо з сим твором... чи “Miserables” (“Жебраки (вбогі, бідні)”. – Л. С.) Віктора Гюґо, чи “Germinal” (Жерміналь (сьомий місяць республіканського календаря, зародковий) – Л. С.) Золя чи “Вину і Кару” Достоевського!” (Ів. Фр., П. і б.: 118).

З італійською мовною ментальністю Іван Франко мав змогу познайомитися безпосередньо під час тритижневої подорожі Італією з М. Грушевським навесні 1902 р. Однак базові, конститутивні менталеми італійців “український Леонардо, такий близький за духом і всеосяжністю творчості ренесансним титанам” (Б. Тихолоз) осягнув ще на початку свого творчого життя, захопившись культурою сучасної йому Італії й особливо – Давнього Риму.

Окцидентальна орієнтація використовуваних публіцистом образів італійського походження не викликає сумнівів: “Боккачіо був би з сього зробив сцену з підслухуванєм і зловленєм невірної жінки на горячій учинку та з більш або менше дотепною пімстою ошуканого мужа; тут сей розвій ще не почав ся, автора цікавить сама ситуація, сама відповідь і її форма, оте “bel

parlar gentile” (“гарно та ввічливо розмовляти”. – Л. С.)...” (Ів. Фр., Вел: 294–295) тощо.

Проблеми українського життя, порушені у вісниківській статті “*Vel parlar gentile*”, пропущені крізь призму італійського бачення світу. “Як особливий “пароль”, зрозумілий лише “посвяченим”, такий заголовок ставав знаком соціально- та культурно-естетичної конвенції між автором і читачами” [2, с. 163].

Таким чином, komponуючи вісниківський універсум, Іван Франко не обмежувався врахуванням специфіки мовної ментальності комунікатив. Основну місію комунікації він бачив у модернізації цієї ментальності. Вісниківська комунікація Івана Франка передбачала європеїзацію української мовної ментальності. Кажуть, що він прорубав для українського народу вікно не тільки в Європу, а й в усі сторони світу. Будівельним матеріалом у цьому процесі стали інокультурні західні менталемами, зокрема англійські, французькі, італійські. На шляху європейської інтеграції комунікаційна система “Літературно-Наукового Вістника” львівського періоду утилізувала надбання європейських мовних ментальностей.

Список використаної літератури

1. Гольберг М. Дрогобич подарував мені Франка (спогади і роздуми) / Марк Гольберг // Франкознавчі студії : зб. наук. пр. / ред. кол. Є. Пшеничний (голов. ред.), А. Войтюк, В. Винницький та ін. – Дрогобич : Вимір, 2001. – Вип. 1. – С. 222–243.
2. Зелінська Н. В. Поетика приголошеного слова (Українська наукова література XIX – початку XX ст.): монографія / Н. В. Зелінська. – Львів : Світ, 2003. – 352 с.
3. Коробка П. Л. Идиоматическая фразеология как лингвистическая и культурологическая проблема : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Павел Леонидович Коробка. – Москва, 1999. – 156 с.
4. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / укл.: Л. О. Пустовіт та ін. – Київ : Довіра, 2000. – 1018 с. – (Б-ка держ. службовця. Держ. мова і діловодство).
5. Степанов Ю. С. Париж – Москва, весной и утром... : предисл. / Ю. Степанов (академик с шестидесяти лет) // Квадратура смысла: Французская школа анализа дискурса / общ. ред. и вступ. ст. П. Серию ; предисл. Ю. С. Степанова ; пер. с фр. и португ. – Москва : Прогресс, 1999. – С. 3–11.
6. Супрун Л. В. Мовноментальні особливості комунікаційної системи “Літературно-Наукового Вістника” : монографія / Л. В. Супрун. – Вінниця : Вінницька обласна друкарня, 2012. – 507 с.
7. Франко П. Спогади про батька / П. Франко // Спогади про Івана Франка / упоряд., вступ. стаття і прим. М. І. Гнатюка ; худож. оформл. Б. Р. Пікулицького. – Львів : Каме́нря, 1997. – С. 453–460.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. Ів. Фр., Дв. – Франко І. Двоязичність і дволичність / Ів. Франко // ЛНВ. – 1905. – Річник VIII. – Т. XXX. – Кн. VI. – С. 231–244.
2. Ів. Фр., Д.іст. – Франко І. До історії соціалістичного руху / Іван Франко // ЛНВ. – 1904. – Річник VII. – Т. XXV. – Кн. III. – С. 134–152.
3. Ів. Фр., Д.пр. – Франко І. Дещо про нашу пресу / Ів. Франко // ЛНВ. – 1905. – Річник VIII. – Т. XXXI. – Кн. VII. – С. 62–81; Кн. VIII. – С. 174–188.
4. Ів. Фр., 3 ост.д. – Франко І. З остатніх десятиліть XIX в. / Іван Франко // ЛНВ. – 1901. – Річник IV. – Т. XV. – Кн. VII. – С. 1–19; Кн. VIII. – С. 48–67; Кн. IX. – С. 112–132.
5. Ів. Фр., П. і б. – Франко І. Принципи і безпринципність / Ів. Франко // ЛНВ. – 1903. – Річник VI. – Т. XXI. – Кн. III. – С. 114–119.
6. Ів. Фр., Р. – п.зг. – Франко І. Русько-польська згода і українсько-польське братанє / Іван Франко // ЛНВ. – 1906. – Річник IX. – Т. XXXIII. – Кн. I. – С. 152–166.
7. Ів. Фр., С.акц. – Франко І. Соціяльна акція, соціяльне питанє і соціалізм. Уваги над пастирським посланієм митроп. А. Шептицького “О квестії соціяльній” / Іван Франко // ЛНВ. – 1904. – Річник VII. – Т. XXVIII. – Кн. X. – С. 1–23.
8. Ів. Фр., С.п. – Франко І. Суспільно-політичні погляди М. Драгоманова / Іван Франко // ЛНВ. – 1906. – Річник IX. – Т. XXXV. – Кн. VIII. – С. 226–240.
9. Ів. Фр., Вел – Франко І. *Vel parlar gentile* / Іван Франко // ЛНВ. – 1906. – Річник IX. – Т. XXXIII. – Кн. II. – С. 284–296.

Стаття надійшла до редакції 19.05.2014.

Супрун Л. В. Европейские языковые ментальности, фрагментарно позиционированные в дискурсе Франка-публициста

Статья посвящена исследованию европейских языковых ментальностей, фрагментарно позиционированных в дискурсе Франка-публициста. Выяснено, что основное задание коммуникации И. Франко видел в модернизации языковой ментальности коммуникатов. Проблему европеизации украинской языковой ментальности главный редактор “Литературно-Научного Вестника” (1898–1906) пытался решить путем актуализации определенных, в частности английских, французских, итальянских, менталем в продуцированном дискурсе.

Ключевые слова: Иван Франко, языковая ментальность, журнал “Литературно-Научный Вестник”, европеизация, менталема.

Suprun L. Europing Language Mentalities, Fragmentarily Represented in the Discourse of Franko Publicist

The article is dedicated to the studying of Europing language mentalities, fragmentarily represented in the discourse of Franko publicist. It had been found that the main task of the communication Ivan Franko recognizes as modernization of the language mentality of communicators. The problem of Europeanization of Ukrainian language mentality the chief editor "Literary and Scientific Herald" (1898–1906), tried to solve by updating, among others, English, French, Italian, mentalems produced in discourse.

It must have been certain improvements in language mentality during the reception of foreign sources of contextual and intertextual paradigm. "Being brought" into the Herald's discourses of communication units of Polish, Russian, German, Latin, French, Italian languages positioned as originated mentalemy, that is to say verbal medium of national identity.

English language mentality is presented extremely limited in "Literary and Scientific Herald". French language mentality Franko considers closer for The Ukrainians than English. Historically, Ukrainian contacts with the French were more frequent. With Italian language mentality Ivan Franko had the opportunity to meet directly during a three-week tour of Italy. Orientations of being used images by publicist of Italian origin don't arouse any doubts.

Thus, composing Herald's discourse, Ivan Franko was not limited by the specifics of linguistic mentality communiqué. The main mission of communication, he saw in the modernization of this mentality. Herald's communication of Franko provided Europeanization of Ukrainian language mentality. It is said that he opened a window for the Ukrainian people, not only in Europe but also in all corners of the world. Construction materials in this process were Western cultural mentalemy, including English, French and Italian. Communication system on the way to the European Integration of "Literary and Scientific Herald" Lviv period canceled linguistics heritage of European mentalities.

Key words: *Ivan Franko, language mentality, the journal "Literary and Scientific Herald", Europeanization, mentalema.*